

**Ореста Ткачук,**

кандидат педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Oresta Tkachuk,

Candidate of Pedagogical Science, associate professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)

УДК 8.372
ББК 74.26

**ВИКОРИСТАННЯ ЕТНОЛІНГВОПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ
І.І.СРЕЗНЕВСЬКОГО В ГІРСЬКИХ ШКОЛАХ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ****THE USE I.I.SREZNEVSKY'S INHERITANCE OF ETNOLINGVOPEDAGOGICA
IN MOUNTAIN SCHOOLS OF UKRAINIAN CARPATHIANS**

Стаття містить розгляд одного із аспектів спадщини І.І.Срезневського – відомого філолога-славіста, лексикографа, фольклориста ХІХ ст. Його лінгводидактичні погляди, що базуються на засадах етнопедагогіки, сьогодні не втратили актуальності і можуть бути використані на різних етапах навчання і виховання молоді в сучасній Україні.

Ключові слова: етнолінгвопедагогіка, лінгводидактика, гірська школа, етнопедагогіка, І.І.Срезневський, соціокультурний підхід.

This article deals with the analyses of one of the aspects of Sreznevsky's heritage. He was the famous Russian and Ukrainian philologist-slavist, folklorist of the XIX-th century. His linguodidactic views, based on the ethnopedagogics, are important today and can be used on different stages of education of young people of modern Ukraine

Keywords: ethnolingvopedagogika, lingvodidaktika, mountain school, ethnopedagogika, I.I.Sreznevsky, sociocultural approach.

В статье рассмотрен один из аспектов наследия И.И.Срезневского – известного филолога-слависта, лексикографа, фольклориста ХХ в. Его лингводидактические взгляды, базирующиеся на принципах этнопедагогике, не утратили актуальности сегодня и могут быть использованы на различных этапах обучения и воспитания молодежи в современной Украине.

Ключевые слова: этнолингвопедагогика, лингводидактика, горная школа, этнопедагогика, И.И.Срезневский, социокультурный подход.

Постановка проблеми. Як зазначено у Державному стандарті загальноосвітньої початкової освіти, одним із пріоритетних завдань сучасної початкової школи є формування соціокультурної компетентності молодшого школяра [1, с. 5].

Соціокультурний компетентнісний підхід у початковій освіті диктує потребу удосконалення підготовки учителя початкових класів, яка становить систему загальнокультурних, соціальних та професійних компетентностей. В умовах сучасного українського суспільства перед учителем взагалі та учителем початкової школи зокрема постає проблема успадкування духовних надбань народу і становлення національно-мовної особистості учня. У зв'язку з цим актуальною бачиться етнолінгводидактична спадщина учених минулих років та сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми національно-мовного і рідномовного виховання знайшли відображення у лінгводидактичній спадщині цілої плеяди вчених – як вітчизняних, так зарубіжних: починаючи від Я.-А. Коменського, І.Песталоцці, Ф.Буслаєва, О.Потебні, М.Костомарова, К.Ушинського, І.Огієнка, М.Драгоманова, Б.Грінченка та ін. Сучасні дослідники С.Єрмоленко, В.Кононенко, П.Кононенко, Л.Мацько, М.Стельмахович, В.Ужченко звертають увагу на етнолінгвопедагогіку як на інтегративну галузь знань про виховний досвід народу, що виражається у різних мовних рівнях: лексичному, фразеологічному, синтаксичному та ін.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Необхідність реалізації соціокультурної лінії в процесі освіти молодшого школяра, яка спрямована на формування в учнів уявлення про мову як складову культури українського народу, на розширення уявлень про Україну та її культуру, зумовлює потребу широкого вивчення не тільки української етнолінгвопедагогічної спадщини, а й інших народів, особливо близьких до українського.



У цьому плані унікальною і різносторонньою є постать російського вченого І.І.Срезневського, погляди якого сьогодні на часі для сучасної школи, а тому заслуговують на увагу педагогів-практиків.

Основний виклад. Ізмаїл Іванович Срезневський відомий науковому світу як філолог-славист, лексикограф, фольклорист. У науковому доробку І.І.Срезневського важливе місце посідають етнолінгвопедагогічні погляди ученого, які становлять цілісну систему і опираються на своєрідну лінгвістичну концепцію. Зауважимо, що вчений, звертаючи увагу на етнолінгвопедагогічні питання, спирався на значний власний педагогічний досвід: у 1837-1846 рр. він був професором Харківського а в 1847-1880 рр. – професором Петербурзького університетів.

Проблеми етнолінгвопедагогіки І.І.Срезневський порушує у цілій низці праць. Це «Зауваження про початковий курс російської мови» (1850-1860), «Доповнення до зауважень про початковий курс російської мови»(1859), «Про вивчення рідної мови взагалі і особливо в дитячому віці»(1860-1861), «Читання про мову Крилова»(1869), «Зауваження про творення слів з виразів» (1873), «З додаткових листків про вивчення рідної мови»(1899).

Крім цього, в архівах Росії сьогодні зберігається багато матеріалів, які становлять величезну педагогічну цінність для сучасної школи взагалі та української зокрема. Це так звані «Педагогічні замітки» І.І.Срезневського, «Слово про вчителів та навчальні книги», «Про буквар для перших класів міського та сільського училищ», «Про статут гімназій та училищ 1928 року» та ін.

Власну етнолінгвопедагогічну систему поглядів І.І.Срезневський будує на лінгвістичній основі, яка найбільш повне розкриття знайшла в праці «Думки про історію російської мови». У свою чергу, розвиток лінгвістичної концепції ученого знаходимо у його працях, присвячених питанням вивчення мови, зокрема «Про вивчення рідної мови взагалі і особливо у дитячому віці».

Разом з тим слід звернути увагу, що в спадщині І.І.Срезневського не знаходимо прямих висловлювань про роль етнолінгвопедагогіки у процесі виховання та навчання учнів. Однак думки етнолінгвопедагогічного спрямування знаходимо у працях як педагогічного, так лінгвістичного характеру.

Виходячи з соціальної і пізнавальної функції мови, автор вважає, що без знання мови людина не має права вважати себе частиною народу, бо: «Народ і мова- одиниця неподільна. Народ - мова, мова - народ. З цього одного зрозуміло, що неможлива для народу освіта без мови, так само, як і для мови без народу» [2, с.106]. Ця думка ученого є особливо актуальною сьогодні, коли на фоні процесу національного відродження в Україні лунають окремі голоси про не обов'язковість вивчення української мови в Українській державі.

Важливою та актуальною сьогодні є думка І.І.Срезневського про об'єктивність та закономірність розвитку системи мови: «Мова є власністю неподільною цілого народу. ...Все, що в ній є, і все, що в ній відбувається, і сутність її, і плінність, все законне, як і в будь-якому витворі природи. Можна не розуміти, а тому не визнавати цієї законності, але від цього закони мови не перестануть бути законами» [3, с.16-17] .

Етнолінгводидактичними є погляди І.І.Срезневського на проблему ролі і місця вивчення мови в системі народної освіти. Учений вважає, що рідна мова і словесність повинні займати чільне місце серед інших навчальних дисциплін: «Рідна мова наша повинна бути головною основою і нашої освіченості, і освіти кожного з нас – так, щоб у ній вони зосереджувались і від неї залежали» [2, с.111] . Хотілося б звернути увагу на актуальність даного висловлювання для сучасної школи, де рівень грамотності учнів (як усної, так писемної) є далеким від досконалого. При чому, в останні роки явище тотального зниження рівня грамотності спостерігається на всіх рівнях суспільства.

Звернімо увагу на актуальність і цього висловлювання - у зв'язку зі становищем у сучасній школі, де нерідко рівень грамотності учнів (як усної, так писемної) не є належним. Особливо це стосується учнів гірських шкіл, де часто через зайнятість в обслуговуванні об'ємного домашнього господарства та елементарну неможливість дістатися до школи через великі відстані до неї чи погодні умови школярі залишаються поза школою на доволі тривалий час, а знання з рідної мови набувають прогалин і часом стають фрагментарними.

Глибоко усвідомлюючи, що мова – це загальнонародне явище, І.І.Срезневський виголошує таке етнолінгодидактичне міркування: «Потрібно вивчати мову, мову загальнонародну, а не якусь тимчасову говірку якогось шару народу, хоча б і вищого за освіченістю» [2, с.114]. Однак поняття загальнонародної мови у І.І.Срезневського сформульовано дещо розмито і неконкретно: «Загальнонародне те, що належить всім верствам однаково; але це загальнонародне знову ж тільки частка мови, а не вся мова, частка, недостатня для вираження всього, що буває потрібно виразити» [2, с. 115]. Можна припустити, що в даному випадку йдеться про загальнонародну лексику як основний лексичний шар мови, а тому найбільш необхідний у процесі оволодіння мовою.

Але І.І.Срезневський конкретизує і поглиблює свою думку далі, надаючи їй однозначно етнолінгодидактичного спрямування. Учений підкреслює, що загальнонародна мова, яка є тільки частиною усїєї мовної системи, має властивість поповнюватись, а тому у ході засвоєння знань мови «повинні бути вивчені відтинки мови давньої і місцеві говірки» [4, с.1917]. Зауважимо, що діалектна лексика є тим об'ємним масивом, котрий складається з невичерпної кількості різних мовних утворень – приказок, прислів'їв, загадок, крилатих висловів, фразеологічних сполучень, зрощень та єдностей, які мають чітко й виразно окреслений етнопедагогічний характер.

Думка І.І.Срезневського про необхідність глибокого вивчення місцевих говірок видається сьогодні актуальною, оскільки більш детальне ознайомлення вихованців з діалектними особливостями мови дозволить усунути з їх мовлення низку транспозиційних явищ, сприятиме свідомому закріпленню в них мовних норм.



Серед діалектного розмаїття України окреме місце займає гуцульська говірка, яка є щоденним хлібом для мешканців українських Карпат. З-поміж інших мова карпатських гуцулів вирізняється лексичною та фразеологічною самобутністю, а система етнопедагогічного досвіду, уявлень про довкілля потребує прискіпливої уваги сучасних науковців. Сьогодні бачиться доцільною розробка нових технологій використання етнопедагогічних знань гірських районів Карпат, що суттєво сприятиме формуванню соціокультурної компетентності молодших школярів не тільки гірських шкіл українських Карпат, а й інших регіонів України.

Як досконалим дидактичним матеріалом засобами народної мудрості і педагогіки, які є в народних фразеологізмах, сьогодні ширше варто послуговуватись як в загальноосвітніх школах, так і в освітніх закладах спеціального типу.

Стосовно елементів давньої мови, то сучасна шкільна програма з української мови частково передбачає ознайомлення учнів з окремими історичними лінгвістичними явищами. Ця ідея І.І.Срезневського сьогодні ширше може бути використана в освітніх закладах спеціального типу – гуманітарного профілю з поглибленим вивченням мови.

Невичерпною скарбницею етнолінгвопедагогічних ідей є усна народна творчість – казки, легенди, думи, пісні, колядки, щедрівки. У цьому плані І.І.Срезневський стоїть на позиціях послідовного прихильника етнолінгводидактичних ідей. Фольклорні твори, за І.І.Срезневським, є найбільш яскравими прикладами народної мови, а тому їм слід надавати перевагу під час вивчення мови.

І.С.Срезневський висловлював тверду переконаність у тому, що навчання рідної мови повинно здійснюватись засобами народної педагогіки. Головна і визначальна роль на всіх етапах навчання дитини має належати, за І.І.Срезневським, учителю.

Роки навчання мови учений розділяв на два етапи, дві «пори». Перша пора продовжується до того часу, поки дитина навчиться плавно читати. У цей період дитина повинна знаходитись під опікою такого вчителя, який би найкраще розумів її. І таким учителем може бути тільки мати, бо лише вона найкраще може визначити, наскільки дитина готова до навчання, тому що сама природа визначає матір як найкращого учителя. Ідея народної педагогіки про первинне навчання мови у сфері суто сімейного спілкування, висловлена у XIX ст. І.І.Срезневським, виявилась актуальною в сучасній Україні, де для догляду за дитиною молодим матерям надається більш тривала відпустка, що робить можливим більш повноцінним спілкування матері і дитини. Ця ідея І.І.Срезневського бачиться особливо вартісною для гірських районів країни, де сезонна відірваність жінки-матері від соціуму носить більш виражений характер.

Ідеї і принципи етнолінгвопедагогіки знаходимо в думках І.І.Срезневського про те, що в період першої «пори» у навчанні дитини мати повинна дотримуватись таких «правил»: з дітьми слід говорити правильною, чіткою мовою, без усіякого перекручування, у разі мовної помилки – відразу ж виправляти; правильно формулювати запитання – так, щоб воно мало смисл і було зрозумілим дитині; обов'язково використовувати витвори природи, малюнки, твори мистецтва, саму природу як наочний матеріал. При цьому такі ілюстрації повинні бути зрозумілі, цікаві, яскраві, доступні для дитячого сприймання.

«Говоріть з дітьми так, щоб їм було зрозуміло, але не намагайтесь здаватися їм ні розумнішими за них, ні дурнішими; зрештою, мовою вільною, багатою, не уникаючи ні виразів, ні слів, їм не відомих, розуміється, наскільки вони необхідні і можуть бути дітям хоч трохи зрозумілі» [2, с.122].

Висновки. Викладені вище вимоги, висловлені І.І.Срезневським, наводять на думку про необхідність педагогічної підготовки молодих матерів до виховання дітей. Зауважимо, що у вітчизняній практиці в медичних закладах організовані короткочасні курси, мета яких – дати мінімум знань про медичний догляд за дитиною. Проблема ж педагогічної підготовки молодих матерів залишається відкритою.

Наукова і методична спадщина І.І.Срезневського містить низку етнолінгвопедагогічних поглядів, які мають значну практичну цінність, є актуальними сьогодні як для гірської школи, так і для всіх регіонів України, і можуть бути використані в умовах сучасної соціокультурної підготовки підростаючого покоління на різних етапах виховання та навчання.

1. Навчальні програми для загальноосвітніх навч. закл. із навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2012. – 392 с.
2. Срезневский И.И. Русское слово/ И.И.Срезневский. – М.: Просвещение, 1986. – 176 с.
3. Срезневский И.И. Мысли об истории русского языка/ И.И.Срезневский. – М.: Учпедгиз, 1959.
4. Замечания об изучении русского языка и словесности в средних учебных заведениях // Зап. Импер. АН. – Т. 19. – Кн. 1-2. – 1871. – С. 1917.